مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندۀ مضمون میباشد، عقیدۀ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد.

پوهندوی آصف بهاند ۲۰۱۹/۰۲/۱۷

مورنۍ ژبه،

ستونزې او حلارې

لومړۍ برخه

د ژبې په اړه، د لوړو، خیالي او ښکلو شعارونو تر ویلو مخکې، راځئ هر یو له ځانه وپوښتو، موږ خپله، خپلې ژبې ته څه کړي دي او نور څه کولای شو؟

ژبه، باید بدایه شي، ژبه باید علمي شي، ژبه باید اقتصادي شي، ژبه باید سیاسي شي، ژبه باید د فرهنګ په ګانو، وګانل شي، ژبه باید له لافو او بې ځایه ستاینو، وژغورل شي.

دوکتور لطیف بهاند

دا مقاله د مورنۍ ژبې د هغه علمي سیمینار له پاره لیکل شوې ده چې د «ملي تحریک» د ډنمارک څانګې له لوري د ۲۰۱۹ کال د فبرورۍ په شپاړسمه نېټه د ډنمارک د «وایله» په ښار کې جوړ شوی و.

په پیل کې د دې خبرې یادول اړین ګڼم:
د مقالې په سریزه کې د مورنۍ ژبې په باب زما تیوریکي خبرې په ټولو ژبو پورې اړه لرلای شي، خو له تیوریکي خبرو نه وروسته زما د بحث موضوع یوازې پښتو ژبه ده. لومړی مې په بېلابېلو ځایونو کې د خپلې مورنۍ ژبې پښتو د موقعیت د څرنګوالي او له هغې سره د چلند په باب عمومي خبرې کړې، بیا مې یې اوسنی حالت څېړلی او ارقام وړاندي شوي دي او په پای کې مې یې ستونزو ته په اشارې سره، له خپله انده حلارې ورته په نښه کړې دي او د وړاندیز په ډول مې د ټولو په مخکې ایښې دي.

ژبه د انسان د اوږدو تجربو ټولګه ده. څوک چې ژبې ته په کم ارزې ګوري او د ژبې وییونو ته په ټیټه سترګه ګوري، په حقیقت کې د بشر تاریخي ودې ته ارزښت نه ورکوي. دا باید په یاد وساتل شي چې له ژبې سره ساده او سطحي چلن، په اصل کې له انسان سره هماغسې چلن دی. ژبه د لسګونو زرو لغاتو لښکر دی چې وروسته له ډېرو کړاوونو او تجربو برابر شوی دی او دې د کار وړ لښکر ته باید درناوی وشي، ځکه چې هر چېرې یې کارولی شئ.
څوک چې د ماناوو دې لښکر ته ارزښت نه ورکوي او یا په درنه نه ورته ګوري، هغوی د بشریت د اوږدو ـ اوږدو مودو تجربې بې ارزښته ګڼي.

که حقیت ته ځیر شو، ژبه په اصل کې بېرته انسان ته، د ده د باندني چاپېریال ژباړه ده او باندني چاپېریال ته د ده ور ژباړل دي. ژبه د انسان او فزیکي ـ ټولنیز چاپېریال په منځ کې د اړیکو وسیله ده.

ژبه یوه بهانده، خوځنده او د بدلېدو په حال کې پدیده ده، که کار او پاملرنه ورته وشوه، خوځېدونکې او غنې کېدونکې به وي او که کرار لاس تر زنې ورته کېنو، له تلو او خوځېدو لوېږي او د مرګ دایرې ته ورننوزي.

هر څومره چې ژبې په پوهې، مالوماتو او فنونو باندې سمبال شوې وي، همغومره غنې او د نړۍ په اسرارو خبرې او پوه وي؛ په همدې سبب علمي ژبې ګڼل کېږي او ویونکي یې همغومره پوه او د نړۍ په پوهېدنه باندې برلاسي وي.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

مورنۍ ژبه یوه ونه وګڼئ چې بېلابېلې څانګې او په زرګونو، لکونو او لا میلیونونه پاڼې یا لغتونه لري، دا ونه که اوبه نه شي، که ونه پالل شي؛ نو څنګه هیله کولای شئ چې د دې ونې پاڼې زېړې نه شي، ونه رژېږي او ونه زړه او پوده نه شي.

زما مورنۍ ژبه پښتو ده، زما د دننني او باندني جهان ژباړه په بشپړ ډول نه شي کولای، خو څنګه چې ما د خپلې مور غېږ په همدې ژبه اورېدلی دی، لومړني توري او ویيونه مې په همدې ژبه اورېدلي دي، د مينې لومړنی غږ مې په همدې ژبه اورېدلی دی؛ لیکل په همدې ژبه کوم، او تر ټولو ژبو ډېر، له دې ژبې سره پاتې شوی یم؛ ځکه نه شلېدونکې عاطفي اړيکي ورسره لرم او د مور په څېرراته ګرانه ده.

تر هر څه مخکې د دې خبرې يادول اړين دي چې د مورنۍ ژبې د ورځې لمانځنه یوه تفريح او وخت تېرونه نه ده. دلته یا د نړۍ په هره بله برخه کې چې د مورنۍ ژبې ورځ لمانځل کيږي، اصلي موخه يې د خپلې مورنۍ ژبې د بقا او غنا له پاره مبارزه او هلې ځلې دي.
«د ملګرو ملتونو، د يونسکو اداري له خوا، د مورنۍ ژبې لمانځنه، د نورو موخو تر څنګ، يوه اساسي موخه يې دا ده، چې د نړۍ چارواکي او فرهنګيان، په دې خبر کړي چې:

هر ماشوم، بايد په خپله مورنۍ ژبې زده کړې وکړي.»

ظاهراً د پښتنو په واکدارۍ کې خپله ژبه (پښتو مورنۍ ژبه) ورنه غوځه شوې ده. په خپل کور او خپل کلي کې، په خپل وطن او خپل واک؟ کې له پښتنو څخه په مورنۍ ژبه د زدکړو حق اخستل شوی دی. دا ډېره موده، د دیموکراسي په دايره کې، د پښتنو نوی نسل په خپله ژبه د زکړو حق نه لري.

زموږ په وطن او ټولنه کې د جګړې اور او وير، په لسګونو سونامي ګاني رامنځ ته کړې او بې شميره غميزې يې په ميراث پرينبې دي؛ داسې چې زموږ څو نسلونه يې د اور خوراک کړل او هغه چې د دې سونامي ګانو له مرګونو څپو څخه نيم ژواندي پاتې دي، له بيلابيلو ستونزو سره لاس ګريوان دي. د جګړې او له جګړې د را زېږيدلو سونامي ګانو د زور او تاو په وجه يو شمير وطنوالو خپل کلي کورونه، نغري، هديرې او هر څه په ځای پرينبودل، بهر ته يې يوازې د سر د خلاصون په تمه مخه کړه.

تللي خلک په بهر ملکونو کې له رنګارنګ ستونزو سره مخ شول، چې تر ټولو لويه غميزه او ستونزه يې د نورو ټولنو د کلتورونو تر فشار لاندې او ډېر ځلې د کورنيو د مشرانو د بې غورۍ په وجه د مورنۍ ژبې او په عام ډول د خپل کلتور د ډيرو برخو له لاسه ورکول دي.

د بهر ميشتو افغانانو له ژوند نه چې کوم ښکلی انځور دننه په افغانستان کې د خلکو د ذهن په ګالري کې رسم شوی دی، دا سم او ښکلی نه دی، نه يې منفي اړخ سم دی او نه يې مثبته خوا سمه ښودل شوې. ژوند په هر ځای او هره ټولنه کې چې وي، منفي او مثبت اړخونه لري او زموږ افغانانو د ناکامی يو دليل دا دی چې هر چيرې او په هر څه کې ډير اِفراط او تفريط کوو.

په پرمخ تللو هیوادونو کې ژوند رنګينی لري، خو ستونزې يې هم ډيرې او چاقې دي. په هغو ټولنو کې د اِنتګريشن (integration) يا په ټولنه کې جذبيدل او د هغو له قوانينو سره ځان برابرول، لږ نه، ښې ډيرې ستونزې لري؛ هغه هم يوه شرقي او د بيلې عقيدې درلودونکي انسان ته. په افغانستان غوندې يو چاپيريال کې زيږيدلي، را لوی شوي انسان ته او بيا په اروپا غوندې يوې ټولنه کې ټول عمر ژوند کول، داسې يوه بوټي ته ورته وګڼئ چې له ګلانو او رنګينيو نه يې ازغي او بد رنګي ژبنته ډيره ده.

په داسې ټولنو کې زيږيدلي او زيږيدونکي نسل ته که مشران پام و نه کړي، هماغسې لويږي لکه د هغې ټولنې وګړي او دا نوي ورغلي خلک تر څو چې ځان له هغې ټولنې او د هغو له قوانينو سره جوړوي، يا د ليونتوب پولې ته ور رسيدلي وي او يا هم دومره وخت وربادي تير وي چې نور د کهولت خزان وهلي بڼ ته ور ننوتي وي.

په دې ليکنه کې د همدغو ترخو واقعيتونو په نظر کې نيولو سره کوم تصوير چې زه له افغانستان نه د باندې د افغان ماشومانو او کوچنيانو د روزنې، مورنۍ ژبې د زدکړې، د فرهنګ د ساتلو او د کوچنيانو د ادبياتو په برخه کې وړاندې کوم، همدا اوس وايم چې منفي اړخ يې ډير دی. ما دې څوک د ډير خوشبين او ډير بد بين په تور نه رنګوي، دا يو تريخ واقعيت دی او لکه د سقراط جام، اوس افغانانو ته ور په برخه دی.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په ځير و لولئ

کله چې یو ماشوم، کوچنی یا تنکی زلمی د وطن پرېښودلو ته اړ کېږي، نو د باندې له وطن نه، که لرې وطن وي که کوم نږدې هیواد، په لومړي ګام کې د مورنی ژبې زکړه، ساتل او پالل ور ته ډېر اړین وي او وروسته له هغه نه په مورنی ژبه باندې ورته د مطالعې او د کوچنیانو د ادبیاتو لوستل مطرح وي.

په وطن کې د ټوپک د شپیلی د سُر کیدو، د جګړې د اور د تودیدو او ځینو نورو دلایلو پر بنا ډ ډېری افغانانو منډه ګاونډیو هیوادونو ایران او پاکستان ته وه، چې شمیر یې میلیونونو تنو ته رسیده.
په ایران کې خو یې په ډیرو ځأیونو کې افغان کوچنیانو او ځوانانو ته، ښوونځي او پوهنځي ته د تګ اجازه هم نه ورکوله او د ژوند په هر چاره او هر ځای کې دوی ته د «آشغال» خطاب شوی، کیږي او که چیرې کومې سلنې ماشومانو کوم ټولګي ته د تګ چانس تر لاسه کړی هم وي، په داسي چاپیریال کې به و چې یو توری به هم د دوی د ژبې او عقیدې، تاریخ او جغرافیې هلته نه و. د مورنی ژبې، یا په خپله خوښه زدکړو او یا د ماشوم پالنې، روزنې او د کوچنیانو د ادبیاتو خو لا پوښتنه هم باید و نه شي.

په پاکستان کې هم د پاکستاني قوانینو په چو کاټ کې او په افغانانو باندې د حاکم اِفراط له وجې په هغو کتابونو او درسي موادو کې چې دوی استفاده ورنه کوله، داسې څه نه شته چې ماشوم دې له پر مختللو علومو او عصري ژوند سره آشنا کړي. هغه کتابونه او درسي مواد چې ما لیدلي دي هلته درسي پروګرام داسې برابر کړای شوي و چې تر مثبتو موادو منفي په کې ډېر ځاي پر ځای شوي وو. نور مضامین خو پرېږده، ان په ریاضي کې یې هم جګړه، وژنه او نفرت ځای پر ځای کړی دی. دا یې یوه بېلګه ده:

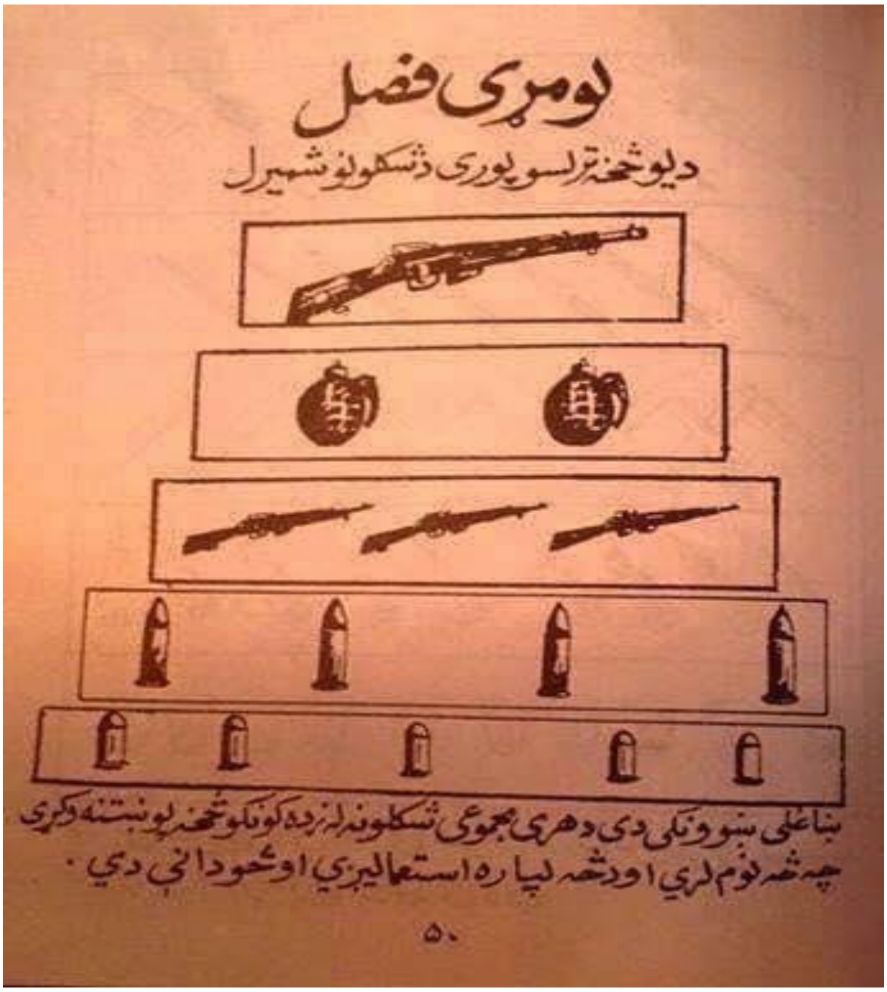

همدې موادو ته په کتو سره، په دې اړوند ما د ۲۰۱۲ کال په پیل کې د یوې مقالې په ترڅ کې داسې لیکلي وو:

«هلته په افغانستان کې زموږ د کوچنیانو او زلمیانو په غوږونو کې د ښوونکي د غږ پر ځای، د قوماندان آمرانه چیغې آزانګې کوي. اوس زموږ ماشومانو او زلمیانوته د الف او ب د زدکړې پر ځای د ډزو کولو لارښوونه کیږي، دا

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

دی زموږ سرنوشت او دا دی زموږ ښوونه او روزنه. په ګاونډیو هیوادونو کې چې کوم ښوونځي او پوهنځي پرانستل شوي وو، هغه هم د سیاست او مذهب په رنګ رنګول شوي وو. هلته هرې مذهبي او سیاسي ډلې هڅه کوله چې خپل افکار او عقاید تدریس کړي او د خپلو نظامي اهدافو د تر سره کولو له پاره، په لومړي ګام کې د ماشومانو او تنکیو زلمیانو په ذهنونو کې د جګړې، وسلې او وژنې مفاهیم ځای پر ځای کړي. د دغو ښوونځیو او پوهنځیو په درسي کتابونو کې هیڅکله زده کوونکو ته د خپل وطن تاریخ، ملي ګټو، تمدن او علمي پرمختګونو په باب، څه نه لیکل کیدل، مورنۍ ژبه او ملي کلتور اصلاً مطرح هم نه وو. د دغو ښوونځیو په یو درسي کتاب کې مې ولوستل:

«ت = توپک،
ج = جهاد،
م = مجاهد،
ټ = ټانک،
و = وژل،
او...

ماشوم ته باید د علم، نوي ژوند او تمدن تدریس وشي، نه د وژلو او دښمنۍ. هغه درسي کتابونه چې د ایډیالوژیو په رنګ رنګول شوي وي او سیاسیون د خپلو اهدافو د تر لاسه کولو له پاره، یوازې د وهلو، نیولو او وژلو تدریس ته په کې لومړیتوب ورکوي، نو داسې درسي کتابونه پرته له دښمنۍ او کرکې نه نور څه د زده کوونکو په ذهن کې تداعي کوالی شي. د افراطي افکارو خاوندان داسې کتابونه او درسي مواد خپروي چې د نفرت او وژنې زړی کري، نه د ورورګلوۍ او انسانیت...»

د لومړۍ برخې پای

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ